

SUMARI

| | |
|--|-----|
| Presentació | 9 |
| La mà greu del meu pare..... | 13 |
| A la ciutat de Lleida hi ha una..... | 17 |
| Anys quaranta i cinquanta: el “leridanismo”.... | 21 |
| Ponent vist pels seus veïns..... | 29 |
| De “Visions de Catalunya” a “Catalunya Visió” | 39 |
| De l’Assemblea Intercomarcal d’Estudiosos de Catalunya a la Coordinadora de Centres d’Es- tudis de Parla Catalana. 1950-1991 | 47 |
| Bladé-Xuriguera: una correspondència. 1969- 1987..... | 67 |
| Bladé a Balaguer. 1970..... | 163 |
| Josep Espunyes: de Peramola a Barcelona. 1974 | 173 |
| 50 Hores d’Art a Balaguer. 1975..... | 179 |
| La Cançó a Ponent. Guissona. 1976..... | 187 |
| Unió de Pagesos a Lleida, 1976..... | 193 |
| La vall del Corb. Esteve Albert i Vicent Garcia. 1977-1986 | 203 |
| Lleidatans a Nacionalistes d’Esquerra. 1979- 1984..... | 213 |
| El Pallars d’Envy. Joan Lluís a Rialb. 1986. | 225 |

| | |
|---|-----|
| Rèquiem per Tiurana. Una processó. 1988 | 239 |
| Coda final..... | 249 |
| Bibliografia de l'autor..... | 251 |

PRESENTACIÓ

Recullo en aquest volum —a manera de memòries lleidatanes, també pirinenques i, si voleu, de Ponent— una sèrie de cròniques que van formar part, en el deambular periodístic, de la meva experiència vital en el tracte de persones, en la vivència de paisatges i, en definitiva, en el treball de defensar-nos tots plegats, tant en temps de dictadura com de democràcia, de les imposicions que ens han anat caient a sobre, agreujades per les comoditats civils de molts dels nostres conciutadans i per les inhibicions (per ignorància, interès o mala fe) de la majoria del nostre estament polític.

És el relat, podríem dir, de la Catalunya no oficial, aquella que va començar a gestar a principis dels anys setanta una generació —la meva— que, tot i continuar amb les precedents en els combats antifranquistes, va intentar anar una mica més enllà en l'objectiu final d'oposició. Va començar a desconfiar —sobretot a la segona meitat d'aquella dècada— de la rigidesa organitzativa, de l'ortodòxia ideològica i del centralisme urbà dels partits i, en

conseqüència, es va veure desamparada i, en el fons, traïda (com va recordar Xirinacs en els seus llibres) pels mateixos en qui havia confiat.

Han passat gairebé cinquanta anys de tot aquell procés, el de la Transició política (1975-1980), que ja havia començat uns anys abans. Des d'aleshores i fins ara, sens dubte, ens hem fet grans i cada cop més gran, també, ha estat el nostre empenyament en veure la situació general de la nostra societat i, amb ella, la del món.

Ens hem hagut d'adaptar, però no hem cedit en les aspiracions primordials que ens van fer moure, com es constata en aquest llibre. Així, doncs, aquests textos són una prova més d'aquesta fidelitat, la rara virtut actual que els poders de tota mena, i de fa temps, equiparen a l'immobilisme, al tradicionalisme i a la por al progrés i al desenvolupament. Quin gran argument per a incauts que s'ho han cregut!

En tot aquest llarg període he tractat, com a cronista de realitats, d'estar al costat dels meus contemporanis en els treballs que han hagut d'afrontar i en els dies, sovint amargs, que els ha tocat viure. Alhora, he volgut, com un fil de continuïtat amb el nostre present, rescatar aquelles figures humanes, moments i situacions —tràgicament més greus— que els nostres avantpassats més valerosos van haver de resistir, en lluita desigual, contra els estats i exèrcits depredadors.

Estic escrivint aquesta presentació en els dies, igualment amargs, de la invasió d'Ucraïna per part de Rússia, que ens recorda les tragèdies de les guerres

del segle xx (perllongades fins ara arreu), amb les immenses fileres de refugiats que anaren d'un lloc a l'altre del món —“afamats, cansats i desorientats”, com relatava a TV3 la periodista Cristina Solias—, com si no tinguessin pàtria.

Davant d'aquestes catàstrofes de dimensió mundial, pot semblar, si més no a Catalunya, que amb l'arribada de la democràcia ens les hem pogut estalviar. Res més lluny de la veritat. Hem tingut la nostra dosi de conflictivitat, pel fet d'estar integrats militarment i econòmicament al bàndol occidental. Això ha comportat unes conseqüències evidents al conjunt del país i, de manera significativa, a l'eix occidental (Pirineu, Ponent lleidatà i Terres de l'Ebre), particularment afectat pel model socioeconòmic que ens arribava de l'altra banda de l'Atlàntic i d'unes democràcies europees que, al seu torn, s'integraren en el sistema neocolonial en tots els camps de l'activitat humana.

Des de principis de 1977, junt amb els meus companys del Col·lectiu de Periodistes Ecologistes de Catalunya (Santiago Vilanova, Jaume Reixach, Josep Català, Alfons Ribera i Xavier Borràs), l'ecologia científica, social i política m'ha servit per recórrer i comprendre tot el país. He informat en diaris i revistes de les situacions més injustes que es produïen, n'he elaborat després en llibres les causes i conseqüències (tenint present, les connexions i els interessos en tots els àmbits —català, espanyol i internacional— dels poders polítics i econòmics). He contribuït així a fer visibles els testimonis que,

des de la base social, han reivindicat llargament el pensament i l'acció ecològica, han defensat l'agricultura familiar enfront dels monopolis, han optat per un sistema energètic descentralitzat i a escala humana i han lluitat per corregir el brutal despoïlament i desequilibri territorial existent i, en fi, a posar en relleu aquells que han divulgat la història i la cultura locals i comarcals enfront de l'abús de la centralitat catalana dominant, que existeix també en tots els àmbits.

De tot això —i més— es parla en aquest volum d'àmbit lleidatà-pirinenc, que completa i complementa els textos dedicats als conjunts tarragoní i de l'Ebre.

XAVIER GARCIA
Horta de Sant Joan (Terra Alta).
Febrer-març 2022

LA MÀ GREU DEL MEU PARE

El vers de Màrius Torres “torna a la meva espatlla la mà greu del meu pare” em fa pensar, en efecte, en el senyor Humbert Torres, metge del cos i de l’esperit, alcalde de Lleida amb la República, que acompanyava el menut Màrius per l’horta de Lleida (“camins fondals de xops i de canyars”), que el poeta, el juny de 1939, recordava en el retir forçat del sanatori de Puig d’Olena.

Aquella “mà greu” es trobava, llavors, a Montpeller, en aquella terra “on tot catalaneja”, com havia deixat escrit Artur Bladé, també d’ERC, memorialista de l’exili, que era la condició humana i política en la qual es trobaven els dos, i tants i tants més. Penso sovint en els fets, situacions i sentiments (en la història, en fi) que van viure aquestes famílies —i igualment tantes altres— en el curs d’aquella diàspora.

Tants anys després, el 1976, Bladé ho va deixar escrit per sempre en el primer volum de la seva memorable *L'exiliada*, destinada, justament, a mantenir la memòria de l’enorme patiment humà

que comportà. Deixar la casa, els familiars i els amics, la terra; vagarejar fins arribar a una post de salvament i pujar en trens nocturns amb destinació nord enllà, “on diuen...”. Trobar-se a Tolosa de Llenguadoc, Montauban o París, sabent que ets d'on vens, però com si no ho fossis, perquè seràs perseguit com a fugitiu, i que no ets d'on estàs, on has arribat, justament, fugint d'una derrota militar. Intueixes que te n'espera una altra i que si finalment no és així, serà a costa de destruccions i morts insuportables.

Les fileres dels fugitius —“els vençuts”, que deia Xavier Benguerel—, en macabra processó de dolor i silenci, tramuntant la carena (com deia Pere Quart), abandonada la terra, eren la imatge, també, d'una gent, tot un poble, que havia estat abandonat. Després la dispersió, l'ocultació, molt sovint la detenció i la reclusió, si hi havia sort l'escapatòria i, amb el temps, una fugida més enllà, enllà de la mar.

En els temps de Montpeller (1939-1940-1941...), Humbert Torres i Artur Bladé es veien sovint. Formaven part del conjunt català refugiat i, com a homes de la cultura i de la política, constituïen, diguem-ne, una mena de subgrup intel·lectual que es reunia en tertúlies als cafès, a la biblioteca i a les cases d'alguns d'ells (Fabra, Rovira i Virgili, Riba, etc.). També assistien a conferències, com les que donava Francesc Pujols sobre el seu Sistema Pantològic, en una de les quals, en començar, va dir: “Avui els parlaré de Nostre Senyor Jesucrist, Déu l'hagi perdonat.” Els joves, com el mateix Bladé,

Heribert Barrera, Alexandre Cirici, Josep M. Lladó o el també lleidatà, de Cervera, Jaume Magre (diputat de la Generalitat republicana), acompanyat del seu fill Jaume, que en 1942 tenia uns divuit anys, acudien a escoltar les enraonies dels més grans, com el mateix Pujols o el doctor Torres, que no devia parar de pensar en el seu fill Màrius, afectat físicament però amb una gran potència d'esperit poètic, fruit, possiblement, de l'impacte amorós d'aquella “mà greu” del seu pare.

Amb els anys —i baixant, justament, d'una més o menys llarga estada en terres franceses—, vaig conèixer un xicot de Balaguer, Miquel Àngel Tena —cantant, compositor i poeta—, que em recordà, tot d'una que el vaig veure pujant per les Rambles de Barcelona, ranquejant de pòlio, la figura de Màrius Torres. La similitud física havia d'esdevenir simbiosi d'esperit, perquè Tena —conscient de la vàlua del seu paísà lleidatà— va musicar alguns dels seus poemes més coneguts.

Una nit, ajaçats a l'herbei de l'era de Gerb, sota els carros més grans i més petits de l'atzur estelat, Tena —guitarra en mà— va començar-me a cantar una d'aquelles cançons, que tot just acabava de compondre: “La nit és un palau”. Tot jo vaig estremit-me: aquella seva veu, dins la nit agrícola i fluvial (el Segre passava a prop), la melodia tan apropiada per a la lletra del poema i, en fi, el fet de constatar, quaranta anys després de la mort de Màrius, que la mateixa terra havia donat algú com Tena que se'l feia seu, que el reivindicava i que s'afegia a d'altres

(com Joan Sales, Josep Pedreira, Josep Vallverdú, Pere Gimferrer i tants més) que, des de la seva mort, no havien deixat de consignar-lo com una flor pura de la nostra poesia, em va donar a entendre l'essencial continuïtat del nostre viure.

A LA CIUTAT DE LLEIDA HI HA UNA...

A mitjans de març de 1939, encara no amb vint anys, el soldat Xavier Garcia i Soler (Vilanova i la Geltrú, 1919-1998), el meu pare, baixant (no pas de la Font del Gat) del Camp de Vernet d'Arieja, en terra occitana, arribava a a la Seu Vella de Lleida, convertida llavors —i des dels temps de Felip V— en caserna i lloc de reclusió de presoners de guerra, quan l'ocasió ho requeria, que era molt sovint.

Hi havia estat a prop, un any i mesos abans, en el llarg recorregut de Barcelona i Granollers fins a la Cerdanya (Puigcerdà i Osseja), en un periple andarec, suat i tirotejat fins al pas de la ratlla fronterera. Va travessar una variadíssima geografia, tota ella turmentada: Vic, Calaf, Ponts, les terres del Pallars Jussà (muntanya de Sant Corneli, Salàs...), del Pallars Sobirà (Tírvia, batalles de Baladredo i Pedres d'Auló), de l'Alt Urgell (Sant Joan de l'Erm, Castellar de Tost, la Vansa, Tuixent, la Seu, Castellciutat, Adrall, Castellbò, Arabell), del Solsonès (la Coma i la Pedra), de Berga, de les Garrigues (Llardecans, Arbeca, les Borges Blanques) i del Segrià (Castell-

dans, Aspa, Alcanó, Sarroca de Lleida, Torrebesses i Seròs), per tornar a l'Alt Urgell i la Cerdanya, i endinsar-se cap a la Tor de Querol i Vernet.

A la tornada, en el descens, el comboi ferroviari —tirades totes les bales, enterrats els fusells metralladors, sortosament supervivents i dolorosament nafrats— feia fer als soldats l'itinerari invers: Tolosa de Llenguadoc, Narbona, Ribesaltes, el Portús, Figueres i Lleida.

En el seu dietari de guerra, a manera de memòries, el soldat Garcia hi escriu (recordant “aquelles terres lleidatanes que fa uns mesos presenciaren tants desastres”): “Dintre el castell i al cim de la muntanya hi ha la catedral vella, una joia autèntica, però en aquells moments desdibuixada, degradada. També serveix de presidi. Tot està decaigut, abandonat. Els paletes comencen a arreglar alguna cosa: estaven desapareixent els finestrals del claustre. A mesura que van traient la porqueria de pedres i terra que hi havien posat els altres vencedors de dos segles enrere, apareixen unes arcades precioses, del gòtic més bell del món.”

De manera similar, el maig del mateix any 1939 (justament el dia 11, Sant Anastasi, Festa Major dels lleidatans), quan el futur historiador Josep Lladonosa (Alguaire, 1907-Lleida, 1990) tornava a aquesta capital (després d'un itinerari similar per terres del Pallars, fent també de milicià de cultura), va sentir, en veure encara dreta l'esvelta torre del campanar de la Seu Vella, que no tot estava perdut, que les pedres de la fe antiga aguantaven, malgrat els bom-

bardejós que hi havien caigut a prop. També a les seves memòries —les de tota una vida—, l'obstinat recercador de la història de Lleida, i divulgador de la seva catalanitat arreu de Catalunya, apuntava, en uns mots que encara emocionen: “Aquell dia que vaig arribar a Lleida després de tres anys de revolució, destitucions, incendis, fam, misèria, guerra anihiladora, camps de concentració i humiliacions, si bé feia plorar de veure tanta destrossa, no puc deixar de dir que un esclat de llum esperançadora, em feia pensar en la resurrecció de l'esperit de la terra, i que si a desgrat de les seves nafres el campanar de Lleida encara es mantenia enlairat, també restaven sota terra, però fermes i vives, les arrels i l'esperit de la Catalunya eterna.”

Els dos homes —un provinent de la Marina del Penedès i l'altre de la Terra Ferma— es trobaven, sense haver-se conegut, per les valls pallareses, adscrits a una guerra que superava àmpliament els milers de soldats rasos com ells. Anaven armats individualment, però no podien fer front a la superioritat aèria franquista, amb el corresponent i imprescindible suport italoalemany.

Els dos homes havien fet de la cultura la seva militància; els altres —i sobretot els que s'havien revoltat— eren els de “la letra con sangre entra”. Per sang, sobretot, la que va sortir de milers de cossos, finalment exsangües (mai millor dit). Es van dessagnar alhora persones, famílies, pobles, camps, ciutats i pàtries, es va buidar de plasma idees, ide-

ologies i ideals, cerimònies i quotidianitats, es van fer inútils els grans projectes i més miserables encara les aparents petites misèries.

Els dos homes, sí, potser es van tractar per les fondalades pallareses, a Castellar de Tost o a Castellbò, on van ensenyar la llengua i l'esperit de Catalunya a altres soldats curts de lletra (aquell esperit que el Dr. Trueta, des de Londres, va voler mostrar al món uns anys més tard); els dos homes van retrobar-se, el 1953, quan van trametre als premis de l'Institut d'Estudis Catalans treballs diversos, per demostrar a Barcelona que, fora de la capital, hi havia, encara, qui mantenia la *Santa Continuitat*, com deia Eugeni d'Ors en els seus bons temps catalans.

Els dos homes, finalment, algun dia, en algun lloc de la geografia natal respectiva, van retrobar-se i van recordar escenes d'una llarga fidelitat, que jo mateix, a les memòries del lleidatà, vaig tractar de recollir en el pròleg. Al final d'aquella lectura proemial, que vaig fer-li mentre dinàvem a casa seva, el vell lleó d'Alguaire —amb la vista fatigada de tanta nota a peu de pàgina— va dir-me: “És lo millor pòrtic per entrar a la glòria!”

En agraïment a Salvador Carbó per la digitalització de les imatges.

© Xavier Garcia i Pujades, 2023

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S.L, 2023

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: maig de 2023

ISBN: 978-84-1303-435-5

DL: L 8-2023

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S.L

www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.